

Organizirana kriminaliteta v Sloveniji: scenariji o njenem delovanju v širšem družbenem okolju

Polona Mozetič*
Matjaž Jager**

Za raziskovanje organizirane kriminalitete sta značilna manko opredelitve tega pojava in politično strinjanje o njegovi nevarnosti. Metodološke probleme raziskovanja se trudi razrešiti t. i. pristop »ocenjevanja tveganja«. Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani je opravil tovrstno pilotsko raziskavo, metodologijo pa je pripravila skupina raziskovalcev Inštituta za mednarodne raziskave kriminalitetne politike Univerze v Ghentu (Belgija), ki jo je koordiniral Tom Vander Beken. Metodologija izhaja iz podjetniške opredelitve organizirane kriminalitete, ki je zato pod vplivom podobnih dejavnikov kot zakonita ekonomska dejavnost. Metodologija naj bi omogočala sistematično analiziranje družbenoekonomskih in političnih spremenljivk ter ocenjevanje njihovega vpliva na organizirano kriminaliteto. Zbiranje podatkov o relevantnem družbenem okolju je bilo narejeno s t. i. »razmišljanjem v obliki scenarijev«. V članku je predstavljen primer takega scenarija. Metodologija je novost v pojmovanju in raziskovanju organizirane kriminalitete, vendar je nanjo mogoče nasloviti vrsto pomislekov. Vendar, preden podamo dokončno oceno metodologije, moramo počakati na njeno dokončno izoblikovanje. Glede na pregled novejših literatur o organizirani kriminaliteti in dejstvo, da je pristop sprejela EU, je moč pričakovati, da bo »ocenjevanje tveganja« postalo eden od pomembnejših načinov raziskovanja organizirane kriminalitete.

Ključne besede: organizirana kriminaliteta, Slovenija, 2015, ocenjevanje tveganja, razmišljanje v obliki scenarijev, kriminalitetna politika

UDK: 343.976

1. Metodološke težave z enoto raziskovanja

Ko razmišljamo o organizirani kriminaliteti, naletimo na metodološke probleme. Ob tem ko zaman iščemo splošno sprejeto kriminološko ali (vsaj) pravno opredelitev tega pojava, se soočamo s političnim soglasjem o njegovi nevarnosti. Problem je postavljen visoko na prednostne sezname »nujnega ukrepanja« posameznih držav in nadnacionalnih institucij. Na ravni predpostavk raziskovanja in metodologije se torej lahko sprašujemo: o čem govorimo, ko govorimo o organizirani kriminaliteti, zoper kaj pripravljamo in sprejemamo ukrepe in kaj v zvezi s tem raziskujemo in merimo? Ali morda bolje, s kolikšno stopnjo natančnosti se zadovoljimo pri odgovorih na ta vprašanja? S kolikšno stopnjo natančnosti naj bi se zadovoljili? Je organizirana kriminaliteta pojav, o katerem je smiselno razpravljati, čeprav še nismo poenoteni o predmetu raziskovanja? Je problem sploh v natančnosti, ali gre za kaj drugega? Ta in podobna metodološka vprašanja so Meka raziskovanja organizirane kriminalitete.

* Polona Mozetič, univ. dipl. pravnica, mlada raziskovalka na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Poljanski nasip 2.

** Matjaž Jager, doktor pravnih znanosti, docent, raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Poljanski nasip 2.

Odgovor na našeta vprašanja otežuje za raziskovanje družbenih pojavov tipičen problem teoretičnega ustvarjanja svojega predmeta – odločilnega vdora teoretičnih predpostavk v »odkrievanje« dejstev, njihovo razvrščanje in na koncu štetje oz. merjenje. Kot da to ne bi bilo dovolj, vse spremlja še povečana (seveda neformalna) zainteresiranost naročnikov za vsebino raziskav. Zaključki raziskav lahko bolj ali manj neposredno vplivajo na obstoj in ohranjanje institucij, ki se z organizirano kriminaliteto spoprijemajo in praviloma tudi financirajo raziskave v zvezi s njo.

Metodološki perfekcionista bi takšen položaj morda označil celo za strukturno nemožnost raziskovanja na tem področju. Bolj optimistični, morda mlajši raziskovalci, pa se še naprej mrzlično spoprijemajo z neizrečenimi ali prezrtimi predpostavkami svojega raziskovanja. Tako se je na primer raziskovanje organizirane kriminalitete preusmerilo (oz. se je želelo preusmeriti) iz opredelitve predmeta in enote preučevanja na vprašanja v zvezi z merjenjem tega ali onega kolikor toliko merljivega vidika tovrstne kriminalitete.¹ Problem s tem zaobidemo le na videz, saj obe usmeritvi raziskovanja nista neodvisni, lahko bi rekli, da imamo opravka s hermenevitičnim krogom: merjenje nekega družbenega pojava predpostavlja njegovo opredelitev, obenem pa je opredelitev možna šele, ko je pojav na nek (kakšen?) način poznan.

Ob tem je manko (in morda tudi načelna problematičnost) splošno sprejete definicije poseben izziv za mednarodne primerjave. Pri raziskovanju se na primer ni mogoče zanesti na uradne podatke državnih organov, saj je po eni strani logično, po drugi strani pa tudi »čutimo«, da je na tem področju temno polje precejšnje. Zanašanje na uradne podatke je problematično tudi načelno, saj lahko opredelitve organizirane kriminalitete zajemajo tudi njeno vpletenost v politične in/ali gospodarske strukture.² To so področja, ki iz teh ali onih razlogov praviloma niso prednostne naloge organov odkrivanja in pregona kaznivih dejanj. Ob tem je primerjalno raziskovanje težavno tudi zato, ker se moramo zanašati na podatke posameznih držav, čezmejna organizirana kriminaliteta pa se po definiciji ne ozi- ra na državne meje.³

2. Po neuhojeni poti: ocenjevanje tveganja

Iz primeža tovrstnih metodoloških problemov se lahko poskušamo izviti na različne načine. Eden bolj inovativnih načinov je v zadnjem času t.i. pristop »ocenjevanja tveganja« (ang. *risk-assessment*). Ocenjevanje tveganja naj bi bil racionalen in metodičen način za ugotavljanje relevantnih problemov in ocenjevanje njihove verjetnosti. Za namene merjenja organizirane kriminalitete ta pristop omogoča sistematičen način analiziranja družbenoekonomskih in političnih spremenljivk in ocenjevanja njihovega potencialnega vpliva na organizirano kriminaliteto.⁴ Upravljanje s tveganji se je v praksi najbolj razvilo v gospodarstvu. Zavarovalniške, finančne, jedrske, kemične, tehnične in zdravstvene panoge že dolgo uporabljajo dodelane metodologije ocenjevanja tveganja. Tveganje lahko na široko opredelimo kot verjetnost, da se bo zgodilo nekaj, kar bo ime- lo neželen učinek na objekt našega zanimanja.⁵ Izraženo je v oblikah verjetnosti.⁶ Analize tveganja, ki so kvantitativne ali kvalitativne, so v pomoč upravam gospodarskih družb pri odločanju. Metoda ocenjevanja tveganja lahko prinese ustreznejše razumevanje pojava in tveganj v zvezi z njim. Ocena tveganja je predpogoj za uspešno »upravljanje s tveganji« (ang. *risk management*), tj. iskanje ekonomskega ravnotežja med negativnimi posledicami tveganja in stroški preventivnih in varovalnih ukrepov.⁷

¹ Prim. Lampe 2004: 85.

² Glej na primer opredelitev organiziranega kriminala v 2. odst. 10. čl. Zakona o državnem tožilstvu.

³ Prim. Assesing... 2000: 53.

⁴ Prim. Vander Beken & Defruytier 2004: 58-63.

⁵ Kot je to že leta 1921 tehnično definiral ekonomist Frank Knight: o tveganju (ang. *risk*) govorimo takrat, ko ne moremo z gotovostjo reči, kaj se bo zgodilo, poznamo pa verjetnosti, da se bo zgodilo to ali ono; če ne poznamo niti verjetnosti, pa govorimo o negotovosti (ang. *uncertainty*) (prim. Adams 1995: 25).

⁶ Prim. Vander Beken & Defruytier 2004: 58.

⁷ Prim. Vander Beken 2004.

V nadaljevanju strnjeno povzemava bistvene elemente prvega dela pilotske raziskave ocene tveganja organizirane kriminalitete v Sloveniji, ki je potekala letos poleti. Od julija do septembra 2005 je Inštitut za kriminologijo kot partner izvedel mednarodno pilotsko raziskavo z naslovom *Organised Crime Outlook*.⁸ V tem delu projekta so poleg Slovenije sodelovale še izbrane raziskovalne institucije iz Belgije in Švedske.

3. Metoda predpriprave: scenariji o negotovi prihodnosti⁹

Metodologijo raziskave je pripravila oz. za svoj namen pri- redila skupina raziskovalcev Inštituta za mednarodne raziska- ve kriminalitete politike (*Institute for International Research on Criminal Policy*) Univerze v Ghentu (Belgija), ki jo je koordiniral Tom Vander Beken. Metodologija ocenjevanja tveganja naj bi omogočila izdelavo boljše kvalitativne ocene ogroženo- sti z organizirano kriminaliteto, ki bi bila v pomoč snovalcem kriminalitete politike. Opremljeni s tovrstnimi ocenami bi bili lahko uspešnejši pri določanju prednosti in čim bolj zgodnjem uvajanju primernih (predvsem preventivnih) ukrepov. Meto- dologijo je leta 2001 odobrilo belgijsko pravosodno minist- stvo, tako da je bila uporabljena pri izdelavi belgijskega situa- cijskega poročila o organizirani kriminaliteti za leto 2002.¹⁰ Metodološki pristop ocenjevanja tveganja je sprejela tudi EU in sicer za izdelovanje letnih situacijskih poročil o organizira- ni kriminaliteti, ki nastajajo v okviru EU oz. Evropi.¹¹ EU namreč želi, da bi situacijska poročila postala kvalificirane stra- teške analize, ki ne bi zgolj opisovala stanje organizirane krimi- nalityet v posameznih državah in EU nasploh, pač pa bi ime- la večjo kvalitativno¹² in razlagalno vrednost.

Vander Beken in sodelavci uokvirjajo organizirano krimi- nalityeto kot podjetništvo, ki ga motivira želja po pridobivanju premoženjske koristi. Organizirana kriminaliteta naj bi bila s tem pod vplivom podobnih dejavnikov kot legalna ekonomska dejavnost, kar pomeni, da dinamika trga določa poglavito okolje organizirane kriminalitete in je ključna za njeno razu- mevanje.¹³ Analiza se zato ukvarja s strukturalnimi dejavniki oz. širšim družbenim okoljem, ki vpliva na delovanje kriminal- nega podjetništva.

⁸ Pri projektu so sodelovali: doc. dr. Matjaž Jager (koordinator), Polona Mozetič, Boštjan Valenčič in Bernarda Tominc.

⁹ Povzeto po Vander Beken *et al.* 2005.

¹⁰ Prim. Vander Beken 2004: 472.

¹¹ Situacijska poročila EU na področju organizirane kriminalitete (*European Union Organised Crime Situation Report*) od leta 2000 do 2004 so objavljena na spletni strani Europol: <http://www.europol.eu.int/index.asp?page=publications&language> (18. 11. 2005).

¹² Prim. Vander Beken & Defruytier 2004: 52-3.

¹³ Prim. Vander Beken & Defruytier 2004; Vander Beken, 2004.

V prvi fazi metodologija določa postopek zbiranja informacij o zunanjem okolju organizirane kriminalitete. Na to fazo se je nanašal tudi naš pilotski projekt. Tako naj bi nastala primerena podlaga za opredelitev najpomembnejših družbenih dogajanj, ki nanjo vplivajo. Metode, s katero bi bilo mogoče jasno skenirati širše okolje organizirane kriminalitete, seveda ni. Snovalcem metodologije je bilo veliko do tega, da se ne bi ukvarjali zgolj z zarisovanjem najbolj verjetnega razvoja dogodkov. Z neobremenjenim zbiranjem idej in razmišljanjem o možnih povezavah med dejavniki naj bi namreč prišli do globljega razumevanja okolja organizirane kriminalitete. Metodologija želi vzpodbuditi ustvarjalen in pluralističen razmislek, ki bi presegal sedanje (prevladujoče) domneve in klišeje o organizirani kriminaliteti, ki so v veliki meri podlaga za družbeno reagiranje nanjo. Pridobili naj bi boljši občutek o razmerah, v katerih deluje organizirana kriminaliteta danes oz. utegne delovati v prihodnosti.

Razmišljanje o tem, kaj se bo dogajalo z organizirano kriminaliteto v prihodnosti, je ukvarjanje z negotovostjo. Naša želja upravljati z negotovostjo zahteva metodo dela, ki spodbuja uporabo domišljije in ustvarjalnost. Razmišljanje v obliki scenarijev različnih razvojev dogodkov (ang. *scenario thinking*) spodbuja razmislek o organizirani kriminaliteti, ki upošteva negotovost in omogoča oblikovanje alternativnih smeri razvoja.

Scenariji so zgodbe o tem, čemu bi lahko v soodvisnosti z dogajanjem v širšem družbenem okolju bili priča na področju organizirane kriminalitete v prihodnje. V tem smislu scenariji ne opisujejo nujno najbolj verjetnega dogajanja v prihodnosti. Zato oblikovanje scenarija spodbuja strateško razmišljanje o možnih razvojih dogodkov, ne glede na to, kako verjetni so. Scenariji so alternativne, lahko provokativne in predvsem zgolj mogoče zgodbe o tem, kako bodo izbrane določilnice organizirane kriminalitete učinkovale v prihodnosti. Razmislek v obliki scenarijev je lahko gradivo za načrtovanje kriminalitetne politike, saj temelji na domnevi, da je prihodnost nepredvidljiva. Pri scenarijih tudi ne gre za ekstrapolacijo trenutnih trendov. Scenariji so hipoteze in ne predvidevanja o najbolj verjetnem razvoju dogodkov. Zajemajo nize bodočih verjetnosti, tako slabih kot dobrih, tako pričakovanih kot nepričakovanih. Takšen pristop razširja meje našega razmišljanja o organizirani kriminaliteti. Seveda pa scenariji niso kakršnekoli zgodbe, pač pa naj bi odražali okolje (v najširšem smislu), v katerem deluje organizirana kriminaliteta.

Pilotski projekt za Slovenijo, ki ga je izdelal Inštitut za kriminologijo, je zgolj začetna faza obravnavanja organizirane kriminalitete z metodo »ocenjevanja tveganja«. Metodologija namreč predvideva še fazo, v kateri se bodo izdelani scenariji uporabili pri načrtovanju upravljanja s tveganji in kriminalitetne politike ter fazo ocenjevanja in monitoringa.

4. Smernice za izdelavo scenarijev

Metodologija je bila zastavljena tako, da se scenariji nanašajo na štiri temeljna vprašanja: (1) kakšne bodo strukture organiziranih kriminalnih skupin v Sloveniji leta 2015; (2) kakšne obrambne strategije (zoper ukrepe države) bodo uporabljale organizirane kriminalne skupine v Sloveniji leta 2015; (3) kakšne bodo razmere na zakonitih trgih v Sloveniji leta 2015 in (4) kakšne bodo razmere na nezakonitih trgih v Sloveniji leta 2015. Časovni okvir scenarijev je torej 10 let.^{14 15}

V skladu z metodologijo smo opravili intervjuje z izbranimi posamezniki, ki se v Sloveniji na tak ali drugačen način soočajo z organizirano kriminaliteto. Poleg tega smo izvedli tudi tehniko »viharjenja možganov« v skupinah ter preučili dostopno literaturo o organizirani kriminaliteti v Sloveniji. Na tej podlagi smo za vsako vprašanje opredelili dva ključna dejavnika, ki bi lahko bistveno vplivala na organizirano kriminaliteto v Sloveniji leta 2015, a sta obenem najmanj predvidljiva. Izbrana dejavnika smo med seboj kombinirali in za vsako vprašanje oblikovali štiri možne scenarije.

V nadaljevanju predstavlja primer matrike scenarijev, ki so bili oblikovani kot odgovor na vprašanje, »kakšne bodo razmere na nezakonitih trgih v Sloveniji leta 2015«. Pri tem vprašanju smo kot najbolj pomembna in hkrati nepredvidljiva izbrali naslednja dejavnika:

- (a) dostopnost naprednih transportnih tehnologij in
- (b) učinkovitost politike zmanjševanja domačega povpraševanja po nezakonitih dobrinah. S kombiniranjem teh dveh dejavnikov so bili za leto 2015 izdelani naslednji štiri scenariji:
- prvi scenarij predpostavlja, da bodo v Sloveniji organizirani kriminaliteti dostopne napredne transportne tehnologije in da bo vlada izvajala učinkovito politiko zmanjševanja domačega povpraševanja po nezakonitih dobrinah in storitvah;
- drugi scenarij predpostavlja, da bodo v Sloveniji dostopne inovativne tehnologije transporta, politika zmanjševanja domačega povpraševanja pa bo neučinkovita;
- tretji scenarij predvideva, da organizirani kriminaliteti ne bodo dostopne napredne transportne tehnologije in da bo politika zmanjševanja domačega povpraševanja šibka;
- četrti scenarij izhaja iz predpostavke, da ne bo novih tehnologij transporta, intenzivna politika zmanjševanja domačega povpraševanja pa bo učinkovita.

¹⁴ Vander Beken *et al.* 2005.

¹⁵ Pri tem velja omeniti, da je Inštitut za kriminologijo že leta 1981 opravil raziskavo, ki se je ukvarjala z možnim razvojem nekaterih deviantnih pojavov v prihodnosti. (prim. Vodopivec *et al.* 1981).

	Dostopne	
Napredne transportne tehnologije		
II. SCENARIJ		I. SCENARIJ
Politika zmanjševanja domač. povpraševanja		
Šibka		Intenzivna
III. SCENARIJ		IV. SCENARIJ
	Nedostopne	

V nadaljevanju prispevka kot vzorčni primer predstavlja IV. scenarij, ki je v matriki desno spodaj.

5. Vzorčni scenarij: domače povpraševanje in napredne transportne tehnologije (Scenarij št. IV)¹⁶

Četrty scenarij opisuje položaj v Sloveniji leta 2015, ki ga zaznamujeta omejen dostop organizirane kriminalitete do naprednih transportnih tehnologij in uspešna prizadevanja vlade, da bi zmanjšala domače povpraševanje po nezakonitih dobrinah in storitvah. Ker so nove tehnologije organizirani kriminaliteta nedostopne, ostajajo načini in poti, po katerih so nezakoniti proizvodi pripeljani v EU, nespremenjeni. Pomen Slovenije kot tranzitne države se zato ni zmanjšal. S politikou zmanjševanja domačega povpraševanja je vlada uspela zvišati moralne in druge stroške potrošnje nezakonitih dobrin in storitev. Posledično se je domače povpraševanja pomembno zmanjšalo, tako da so organizirane kriminalne skupine prikrajšane za del dobička.

V svojih temeljih je organizirana kriminaliteta sistematična nezakonita trgovina, tj. ustvarja dobiček z organizirano prodajo prepovedanih dobrin in storitev. Geografski položaj in stanje v družbi sta dejavnika, ki zagotavljata priložnosti za kriminalno podjetništvo. Ker je Slovenija majhna država, povpraševanje po nezakonitih dobrinah in storitvah ne prinaša velikih dobičkov. Namesto tega je Slovenija zanimiva za transnacional-

ne organizirane kriminalne skupine, ker leži na t.i. »balkanski poti« in na poti, po kateri prihajajo droge iz jugovzhodne Azije.

Vlada, ki se zaveda kriminalnih priložnosti, povezanih z novo tehnologijo, je strogo omejila dostop do naprednih transportnih tehnologij. Pridobivanje nove tehnologije, ki bi olajšala prevoz nezakonitega blaga in prispevala k razvoju novih načinov in poti transporta, je zato povezano z velikimi težavami in stroški. Organizirana kriminaliteta je prisiljena vztrajati pri preverjenih načinih transporta po »balkanski poti«, ki poteka tudi skozi Slovenijo. V smeri od vzhoda proti zahodu (v EU) se »balkanska pot« uporablja za tihotapljenje heroina in visoko obdavčenega blaga (cigaret in alkoholnih pijač), za ilegalne migracije in trgovino z belim blagom. Po »balkanski poti« pridejo v EU tudi različni izdelki brez potrebne kontrole kakovosti ter drugi potencialno nevarni proizvodi. V nasprotni smeri, iz zahoda (iz EU) na vzhod, se »balkanska pot« uporablja za tihotapljenje ukradenih vozil, sintetičnih drog, ki se izdelujejo pretežno v Evropi, in kemikalij, ki so potrebne za izdelavo tradicionalnih drog (heroina).

Ker so nove tehnologije nedostopne, organizirana kriminaliteta ne more uporabljati novih, manj predvidljivih, bolj gibljivih in posledično manj opaznih načinov transporta. Pri organizaciji transporta se morajo zato organizirane kriminalne skupine znajti v okviru možnosti. Tako s pomočjo različnih strokovnjakov ponarejajo dokumente, da prikrijejo resnično identiteto oseb in resnični izvor blaga. Poleg tega si vse pogosteje prizadevajo, da bi prodrle v ranljiv gospodarski sektor, saj pod krinko zakonitih poslovnih transakcij lažje prikrijejo nezakonite dejavnosti in nezakonito pridobljeno premoženjsko korist. Organizirana kriminalna skupina na primer investira v prezdolženo gospodarsko družbo, ki ne uspe pridobiti posojila na zakonitem trgu kapitala, v zameno pa uporablja njeno ime, da prikrije uvoz blaga, v katerem so skrite na primer droge.

Na zunanjih mejah EU je leta 2015 sicer poostren nadzor, vendar je nemogoče, da bi bile meje popolnoma nepropustne. Stiki med prebivalci držav nekdanje Jugoslavije so pogosti, saj med njimi obstajajo sorodstvene, prijateljske in poslovne povezave. V teh razmerah je čezmejno delovanje organiziranih kriminalnih skupin težko učinkovito nadzorovati. Organizirane kriminalne skupine izkoriščajo to zgodovinsko in družbeno situacijo, vendar so zaradi poostrenega nadzora previdne, delujejo čim bolj tajno in so pri iskanju načinov prikrivanja svoje dejavnosti izredno ustvarjalne.

Ker v skladu z načelom prostega pretoka blaga, kapitala, storitev in ljudi ni močnega nadzora nad gibanjem ljudi med državami članicami EU, organizirana kriminaliteta nima večjih težav pri razpečevanju prepovedanih proizvodov po EU. Glede najbolj dobičkonosnega posla, tj. trgovine s prepovedanimi drogami, je transport v EU težaven, ker so države proizvodnje in države potrošnje večinoma na različnih celinah. Vendar pa

¹⁶ Scenarij je predelana različica scenarija, ki je del poročila o izvedbi projekta *Organised Crime Outlook*, izdelanega v angleškem jeziku. Avtorica scenarija je Polona Mozetič.

opazno narašča uporaba sintetičnih drog, ki so izdelane v EU, in jih je zato mogoče brez težav razpečevati znotraj EU. Delež sintetičnih drog na mednarodnem trgu prepovedanih drog je vse večji. Širjenje tega dela trga drog je posledica tega, da proizvodnja sintetičnih drog ne zahteva velikih in vidnih povščin, pač pa zadoščajo manjši, celo mobilni laboratoriji. Trgovina s sintetičnimi drogami se tudi lažje in hitreje prilagodi povpraševanju ter strategijam organov kazenskega pregona.

Ob tem se zastavlja vprašanje, ali je za povečano uporabo sintetičnih drog res odgovorna invazivnejša ponudba te vrste drog. Po eni strani je sicer mogoče, da uporabniki drog v večji meri posegajo po sintetičnih drogah, ker so te vse bolj dostopne in cenejše. Po drugi strani pa povpraševanje po sintetičnih drogah morebiti narašča, ker se sintetične droge uporabljajo kot nadomestek za tradicionalne droge, ki postajajo dražje. Slednje je zgolj verjetno, ker ni mogoče trditi, da so sintetične droge idealen substitut za tradicionalne vrste drog.

Slovenija je, kot rečeno, predvsem tranzitna država za nezakonite proizvode, ki so namenjeni na nezakonite trge ostalih članic EU. Kljub temu del tega blaga ostane v Sloveniji in je namenjen domačemu trgu. Če predpostavimo, da je nastanek nezakonitih trgov odgovor na povpraševanje po določenih prepovedanih dobrinah in storitvah, je moč organizirano kriminaliteto v Sloveniji zmanjšati z učinkovitimi vladnimi strategijami, ki so namenjene zniževanju domačega povpraševanja po nezakonitih dobrinah in storitvah.

Domače povpraševanje po nezakonitih proizvodih ali storitvah temelji med drugim na zadostni kupni moči potrošnikov teh proizvodov in storitev. Kupna moč je spremenljivka ekonomske stabilnosti in blaginje v Sloveniji. Poleg tega sta povpraševanje po prepovedanih proizvodih in njihova (zlo)rava zgodovinsko in kulturno pogojena. To pomeni, da je povpraševanje po nezakonitih dobrinah kulturno vpeto v življenja posameznikov, ki so prevzeli skupek praks, znanj, norm in identitet, ki sestavljajo kulturo. Ker je del kulture, povpraševanja po nezakonitih proizvodih ni mogoče hitro spremeniti. Strukturo povpraševanja je mogoče spremeniti na daljši rok, če za to obstajajo določene predpostavke, med njimi dolgoročna politična in javna podpora tovrstnim strategijam. Ukrepi te vrste namreč praviloma ne prinesejo hitro vidnih rezultatov, pač pa učinkujejo na dolgi rok. Zato pri izvoljenih politikih niso tako priljubljeni kot represivni ukrepi, ki so bolj ekspresivni in imajo takojšen in zelo viden učinek, zaradi česar taka politika uživa tudi večjo javno podporo. Nužen predpogoj za oblikovanje in izvajanje preventivnih politik je zato močna politična volja in široko politično soglasje.

Kadar država izvaja politiko zmanjševanja domačega povpraševanja po prepovedanih dobrinah, organizirana kriminaliteta navkljub ugodnim ekonomskim razmeram ni navzoča v tolikšni meri. Če organizirane kriminalne skupine primerjamo z gospodarskimi družbami (s to razliko, da delujejo na nezakonitih

trgih), je lahko zmanjševanje dobičkonosnih poslovnih priložnosti logičen pristop k reševanju problema organizirane kriminalitete. Ena od možnosti, ki jih ima na voljo država, je legalizacija določenih trgov (na primer legalizacija marihuane). Poleg legalizacije so še drugi državni ukrepi, ki lahko vplivajo na zmanjšanje povpraševanja po določenih dobrinah in storitvah in posledično odvrta dejavnosti organizirane kriminalitete. Mogoče je na primer povečati t.i. moralne in druge stroške potrošnje in povpraševanja po nezakonitih dobrinah in storitvah. Vendar je vplivanje na povpraševanje v veliki meri odvisno tudi od narave kriminalne aktivnosti.¹⁷

Da bi zmanjšala domače povpraševanje po nezakonitih dobrinah, je slovenska vlada oblikovala ukrepe, ki so usmerjeni v krepitev vpliva tistih družbenih norm, ki prepovedujejo potrošnjo dobrin, ki jih ponuja organizirana kriminaliteta. Posameznik spoštuje družbene norme, ker jih je ponotrzanil in/ali ker ga k temu sili zunanja prisila. Tako obstajata dva neodvisna izvora moralnih stroškov. Prvič, posameznik, ki je normo ponotrzanil, občuti krivdo ali obžalovanje, če uživa – ali želi uživati – proizvod, ki ga ta norma prepoveduje (notranja uveljavitev družbene norme). In drugič, posameznika, za katerega se ugotovi, da uživa prepovedane dobrine, je strah, da bo kaznovan od drugih (zunanja uveljavitev družbene norme).¹⁸

Med ukrepe, ki dvigujejo moralne stroške potencialnih domačih povpraševalcev, sodijo na primer kampanje, ki želijo informirati o škodljivih posledicah uživanja ilegalnih drog, o nemoralnosti prostitucije, o srhljivih dejstvih, ki se nanašajo na trgovino z belim blagom, itd. Te kampanje potekajo v šolah, na televiziji in v drugih medijih, v bolnišnicah ter v mladinskih centrih. Tudi posamezniki, ki uživajo v javnosti določen ugled (politiki, znane osebe in ostali »pomembni drugi«), podpirajo takšne kampanje. Mediji hkrati izobražujejo o nevarnostih organizirane kriminalitete, svarijo pred življenjskimi stili, ki so povezani z uporabo prepovedanih dobrin in storitev, ter podpirajo alternativne »nedelegantne« življenjske stile. Primer takšnega pristopa je kampanja, naslovljena na mlade, ki spodbuja ukvarjanje s športom namesto uživanja drog. Na takšen način je mogoče spodbuditi spremembe v vedenju posameznikov, predvsem mladih. Ker mladi tako manj posegajo po drogah, se pomembno zmanjša povpraševanje po prepovedanih drogah kar se lahko kaže na upadanju kriminalitete, ki je povezana z drogami. V okviru preventivnega delovanja so oblikovani tudi drugi ukrepi, ki posredno zmanjšujejo organizirano kriminaliteto. Med slednje sodi predvsem v skupnost usmerjeno policijsko delo ter poostren formalni in neformalni nadzor v soseskah, ki so poznane po visokih stopnjah kriminalitete.

Seveda je vedno nekaj domačega povpraševanja po nezakonitih dobrinah in storitvah. Državni ukrepi nimajo tolikšnega

¹⁷ Prim. Bunt & Schoot 2003: 26.

¹⁸ Prim. Funk, 2005.

vpliva, da bi tovrstno povpraševanje popolnoma odpravili. Takšna politika bi namreč terjala ogromna proračunska sredstva, sestavljali pa bi jo lahko tudi ukrepi, ki bi nesorazmerno posegali v človekove pravice in svoboščine. Ostanke nezakonitega trga, ki zadovoljujejo tako zmanjšano količino domačega povpraševanja, še vedno obstajajo, čeprav v zelo skrčenem obsegu in veliki tajnosti. Cene nezakonitih dobrin in storitev naraščajo, saj je zaradi močnejše družbene kontrole tveganje, da bo kriminalna dejavnost odkrita, veliko večje. Del potrošnikov se je v Sloveniji na višje cene prilagodil tako, da potuje v države, kjer so cene ilegalnih dobrin nižje in družbeni (neformalni) nadzor manjši kot v Sloveniji. Poleg tega se pripadniki srednjega ali višjega družbenega razreda, ki povprašujejo po nezakonitih dobrinah in storitvah, navadno bolj uspešno izognejo formalnemu in neformalnemu nadzoru.

Scenarij predvideva, da v takšnih okoliščinah združenja različnih organiziranih kriminalnih skupin ponudbo drog monopolizirajo. Med seboj se dogovorijo, da ne bo medsebojne konkurence, saj tako lažje prikrivajo svojo dejavnost organom pregona. Zaradi delovanja monopola je ponudba manjša, cena blaga pa se dvigne.¹⁹ Vendar je uživanje droge najpogostejše med brezposelnimi.²⁰ Ker je povpraševanje po drogah relativno neelastično (tj. navkljub znatnemu dvigu cen je upad povpraševanja iz tega razloga razmeroma majhen), nosijo breme povečanja uporabniki drog. Višje cene drog zato povzročijo porast (predvsem premoženjske) kriminalitete, ki jo zakrivijo uporabniki drog. Kriminaliteta, ki se pojavi kot negativna posledica uživanja prepovedanih drog, je problem predvsem gosto naseljenih mestnih področij, kjer je več priložnosti za nezakonite zasluzke.

Četrti scenarij predvideva, da bo imela organizirana kriminaliteta leta 2015 v Sloveniji omejen dostop do sodobnih transportnih tehnologij, vlada pa si aktivno prizadeva zmanjšati domače povpraševanja po nezakonitih dobrinah. Slovenija tako ostaja tradicionalno tranzitna država za prepovedano blago, ki je namenjeno na nezakonite trge drugih držav. Vladni ukrepi, ki dvigujejo moralne in druge stroške potrošnje nezakonitih dobrin in storitev, zmanjšujejo domače povpraševanja po dobrinah in storitvah, ki jih ponuja organizirana kriminaliteta. Kljub temu ostaja med odvisniki povpraševanje nespremenjeno, monopolna ponudba pa zvišuje ceno droge in sproža povečanje premoženjske kriminalitete odvisnikov. V celoti gledano bo zaradi uspešnih vladnih kampanj Slovenija manj zanimiva kot ciljna država za organizirano kriminalno dejavnost.

5. Kratka razprava

Opisana metodologija prinaša nov veter v raziskovanje organizirane kriminalitete, vzbuja pa tudi pomisleke.²¹ Problem skupne definicije in enote preučevanja ni rešen, vendar avtorji temeljne metodologije menijo, da ta problem ni nerešljiv. Ker ni splošnih ali objektivnih standardov, je moč, po njihovem mnenju, uporabiti eno izmed opredelitev, ki omogoča določitev fenomena.²² Izbrana je bila podjetniška opredelitev organizirane kriminalitete, ki omogoča, da se raziskovanje osredotoči na družbeno (predvsem ekonomsko) okolje, ne pa na akterje oz. organizirane kriminalne skupine. S tem naj bi po mnenju avtorjev metodologije preseglili razmišljanje, ki dojema organizirano kriminaliteto kot kriminalno dejavnost kohezivnih organizacijskih entitet, in usmerili pozornost na dinamiko različnih vzorcev sodelovanja pri izvrševanju kaznivih dejanj. Vendar vprašanja ostajajo odprta. Pridružujeva se mnenju²³, da stereotipno pojmovanje organizirane kriminalitete s tem ni preseženo. Izbran koncept namreč vedno opredeljuje merjenje nekega družbenega fenomena in tudi podjetniški koncept organizirane kriminalitete je zgolj odsev konvencionalnega razmišljanja o tem pojavu. Razmerje med organizirano kriminaliteto in družbo je tako še vedno opredeljeno kot dihotomija dveh ločenih sfer.

Avtorji metodologije tudi sami pravijo, da predlagan pristop ne zagotavlja univerzalnih rešitev ali konceptualne jasnosti. Njihova ambicija je zgolj ponuditi metodo zbiranja in sistematiziranja podatkov z namenom racionalizirati sprejemanje odločitev, ki se nanašajo na kriminaliteto, ki jo opredeljujemo kot organizirano.²⁴

Z navedenimi in drugimi dilemami smo se soočali tudi izvajalci slovenskega dela pilotskega projekta. Na podlagi nekon-sistentne množice podatkov, domnev, stališč in hipotez, ki smo jih zaznali, smo izbirali ključne in nepredvidljive dejavnike, na katerih temeljijo scenariji. Pri tem izbrana metodologija raziskovalcu pravzaprav ne daje nikakršne trdne opore, zaradi česar se lahko poraja dvom o uporabni vrednosti takšnih scenarija.

Intervjuji so bili opravljeni s predstavniki institucij, ki se v Sloveniji na različne načine, posredno ali neposredno, ukvarjajo s problemom organizirane kriminalitete. Predstavniki teh institucij zagovarjajo svoje videnje, ki je tudi interesno obarvano. Ob pomanjkanju ustreznih kriterijev je pri raziskovanju, ki si prizadeva biti nepristransko, zato izjemno težko ločiti relevantno od pretežno interesno ustvarjenega.

¹⁹ Prim. Jager 2002.

²⁰ Prim. EC Committee on the Environment and Agriculture 2000.

²¹ O predlogih za izboljšave metodologije glej Lampe 2004: 98–108.

²² Prim. Vander Beken & Defuytler 2004: 52; Vander Beken 2004: 472.

²³ Prim. Lampe 2004: 94–8.

²⁴ Vander Beken & Defruytier 2004: 77.

Opisana metodologija pa ima tudi pozitivne plati. Predvsem je bolj odprta za inventivnost. Ponuja možnosti za bolj ustvarjalno obravnavanje in širše razumevanje pojava organizirane kriminalitete. Organizirana kriminaliteta je namreč tudi politično in medijsko ustvarjen objekt, ki običajno vzbuja (ne)določene podobe, ki jih običajno povezujemo z različnimi nevarnostmi in grožnjami.²⁵

Ni dvoma, da bi morala moderna kriminalitetna politika temeljiti na boljšem kvalitativnem razumevanju organizirane kriminalitete. Ker je organizirana kriminaliteta danes dojeta kot grožnja tolikšnih razsežnosti, da vzbuja moralno paniko²⁶, je dobro čim bolj realno oceniti tveganje. Poudarjanje njene nevarnosti v političnem diskurzu običajno vodi v bolj represivno obravnavanje kriminalitete in zmanjševanje garantne funkcije kazenskega prava, redko pa se razmišlja na primer o preventivi.²⁷ Na tem področju je zato treba oblikovati standardiziran pristop k raziskovanju, ki bi omogočil refleksijo širših družbeno strukturnih in ekonomskih določilnic pojava.

Praden se odločimo za celovito oceno metodologije, ki je bila tukaj na kratko predstavljena, si pustimo še nekaj časa. Gre nedvomno za nov pristop k raziskovanju in razumevanju organizirane kriminalitete. Eden od namenov tega pilotskega projekta je bil razkriti pomanjkljivosti metodologije oz. možnosti za njene izboljšave. Ker se tukaj opisana predpriprava za nadaljnjo analizo tveganja nanaša le na del celotnega projekta, je tudi domet izvedenega projekta temu primerno omejen. Glede na to, da je metodološki pristop ocenjevanja tveganja sprejela EU, pa je moč pričakovati, da bo postal eden od pomembnejših načinov raziskovanja organizirane kriminalitete. Pregled pomembnejše novejši literature o organizirani kriminaliteti kaže, da so razprave o raziskovanju tega pojava v središču tako znanstvenega kot (kriminalitetno)političnega zanimanja. Pomembno je, da sledimo dogajanju na tem področju.

Literatura:

1. Adams, J. (1995): **Risk**. UCL Press, London.
2. Assessing Transnational Organized Crime: Results of a Pilot Survey of 40 Selected Organized Criminal Groups in 16 Countries (2000). **Trends in Organized Crime**, Vol. 6, No. 2: 45–140.
3. Bunt, H. G. van de, Schoot, C. R. A. van der (ur.) (2003): **Prevention of Organised Crime, A Situational Approach**. WODC/Boom Juridische Uitgevers, The Hague.
4. Duyne, P. C. van (2004): The Creation of a Threat Image, Media, Policy Making and Organised Crime. V: van Duyne, P. C., von Lampe, K., Passas, N. (ur.): **Upperworld and Underworld in Cross-border Crime**. Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen: 21–50.
5. EC Committee on the Environment and Agriculture (July, 2000): **Security and crime prevention in cities: setting up a European observatory**. Report, Doc. 9173.
6. Funk, P.: (2005): Governmental Action, Social Norms and Criminal Behavior. In: **Journal of Institutional and Theoretical Economics**, Vol. 161, No. 3: 522–535.
7. Jager, M. (2002): Some Policy Implications of Various Patterns of the Supply Side of Illicit Drug Market. V: van Duyne, P. C., von Lampe, K., Passas, N. (ur.): **Upperworld and Underworld in Cross-border Crime**. Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen: 163–188.
8. Lampe, K. von (2004): Measuring Organised Crime, A Critique of Current Approaches. V: Duyne, P. C. Van, Jager, M., Lampe, K. von, Newell, J. L. (ur.): **Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism**. Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen: 85–116.
9. Leppä S. (1999): **Anticipating instead of Preventing**: Using the Potential of Crime Risk Assessment in Order to Minimize the Risks of Organized and Other Types of Crime. The European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI), Helsinki.
10. Paoli, L. (2002): The paradoxes of organized crime. **Crime Law and Social Change**, Vol. 37, No. 1: 51–97.
11. Vander Beken, T. (2004): Risky Business: A Risk-Based Methodology to Measure Organized Crime. **Crime, Law and Social Change**, vol. 41: 471–516.
12. Vander Beken, T. (coordinator), Verfaillie, K., Defruyter, M. (2005): **Project OCO, Draft Methodology**, Preparatory Document for the Second Research Group Meeting. Brussels, June 7, 2005.
13. Vander Beken, T., Defruyter, M. (2004): Measure for Measure, Methodological Tools for Assessing the Risk of Organised Crime. V: Duyne, P. C. Van, Jager, M., Lampe, K. von, Newell, J. L. (ur.): **Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism**. Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen: 51–84.
14. Vodopivec, K., et al. (1981): **Alternativne možnosti razvoja nekaterih deviantnih pojavov do leta 2000**. Raziskava št. 56. Inštitut za kriminologijo, Ljubljana.
15. Šugman, K.G. (2005): Kritična analiza razvojnih teženj kazenskega prava EU. **Podjetje in delo**, let. 31, št. 6/7: 1342–1354.
16. Šugman, K.G. (2004): A Critical Analysis, from a Slovenian Perspective, of Corpus Juris and the Green Paper. V: Duyne, P. C. Van, Jager, M., Lampe, K. von, Newell, J. L. (ur.): **Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism**. Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen: 253–273.
17. Zakon o državnem tožilstvu, **Uradni list**, št. 63/1994, 59/1999 in 110/2002 (uradno prečiščeno besedilo).

²⁵ Prim. van Duyne 2004.

²⁶ Prim. Paoli 2002.

²⁷ Prim. Leppä 1999; Šugman 2004; Šugman 2005.

Organized crime in Slovenia: scenarios about its operation in a wider social environment

Polona Mozetič, LL.B., Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Matjaž Jager, LL.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Research of organised crime has been marked by a lack of definition of this phenomenon and by political consensus about the danger it represents. The so-called »risk assessment« approach is an effort to solve these and other methodological problems. The Institute of Criminology at the Faculty of Law in Ljubljana conducted such a pilot study, the methodology of which was prepared by a group of researchers from the Institute for International Studies of Crime Policy at the University of Ghent (Belgium), co-ordinated by Tom Vander Beken. The research methodology is built upon a business definition of organised crime, which is therefore affected by similar factors as legitimate economic activity. The methodology is intended to enable systematic analysis of socio-economic and political variables and evaluation of their impact upon organised crime. Collection of data on the relevant social environment was carried out by so-called »thinking in the form of scenarios«. The article provides an example of such a scenario. The methodology is an innovation in the conceptualization and research of organised crime, but it also raises lots of questions. However, before giving a final appraisal of this methodology, it is necessary to wait for its precise formulation. Looking at the recent literature on organised crime and the fact that this approach was adopted by the European Union, it is possible to expect that »risk assessment« will become with time one among the most important methods of research of organised crime.

Key words: organised crime, Slovenia, 2015, risk assessment, scenario thinking, crime policy

UDC: 343.976